

MARTÍ DOMÍNGUEZ

El marxívol dels poetes

LLOSA

“Vinga, darrer dels poetes/ Sempre tancat et posaràs malalt!/ Mira, fa bon temps, tothom és fora,/ Vé i compra dos cèntims d’el·lèbor,/ Això et valdrà una curta passejada.” Els versos són de Jules Laforgue, en el seu poema “Dimanches”, i és ben sorprenent que recomane el·lèbor o marxívol, que és una planta coneguda pels etnobotànics pels seus potents efectes verinosos. De fet, en espanyol és reconeguda amb el significatiu nom de *ballestera* o *hierba de los ballesteros*, perquè els soldats enverinaven les fletxes amb la seua saba (junt amb la del veratre), rica en alcaloides i glucòsids. I, tanmateix, si Laforgue recomanava aquesta planta per a eixir de la malenconia que afecta amb tanta freqüència els qui es dediquen al treball poètic, per algun motiu ben concret, pense jo, devia ser. Potser coneixia el famós *Herbari* del metge anglès Gerard (1597), on es pot llegir: “Una purga amb *Hellebor* és bona per als homes bojós i furiosos, per a les persones apagades i malenconioses, i per a tots aquells que estan afectats per l’humor negre.”

En qualsevol cas, espere que pocs poetes seguiren la perillosa recomanació de Laforgue. Tot i que és ben cert que sobre aquesta planta que creix a la vora dels camins, amb un aspecte una mica desballestat, somort i macilent, com si l’aclaparara una tristesa irreparable, abunden les històries fantàstiques. Luis Villar, en el seu llibre *Plantas medicinales del Pirineo Aragonés*, ens explica que els pastors enfilen nou arrels d’aquesta planta i les col·loquen al damunt de la roba interior (de tal manera que no entren en contacte amb la pell), amb la creença que es prevenen dolors de cap, de queixals, de gola, o l’aparició de ganglis al coll. Per altra banda,

a l’Alt Millars els llauradors miren el nombre de tavelles (o garrofes) de cada flor: si són tres o quatre és un indicador que la collita de cereals serà bona; en canvi, si tan sols són una o dues, o si aquestes estan poc granades, l’anyada de blat serà pèssima.

Per algun motiu estrany, el marxívol produeix en els homes sentiments ben dispars. Al Pirineu aragonès l’anomenen *flor de bruja*, o també *tetas de bruja*, mentre que en altres llocs muntanyencs la coneixen amb el curiós nom de *hierba llavera* o *llave del ano*, perquè obre les flors per Nadal i anuncia en certa manera l’any vinent. En canvi, a les nostres terres el nom més freqüent és marxívol (també anomenat al País Valencià, marxívol o mansiulo), que, com indica el botànic Francesc Masclans, deriva del llatí medieval *marsilium* o *marcilium*, perquè és una planta escaròtica. El botànic José Quer explica en la seua obra *Flora española* (1763-84) els seus sorprenents efectes: “*En una peregrinación que hice a los montes Pirineos, empleé algunas horas en extender y colocar diferentes ramas de este vegetable entre papeles, para conservarlas y ponerlas en mi herbario. No percibí por entonces sensación molesta en mis manos; pero al vestirme a la mañana siguiente se hallaban éstas tan adormecidas y faltas de tacto que no pude ponerme las hebillas ni abrochar, por lo que fue forzoso hiciese un criado esta diligencia. (...) Por repetidas experiencias adquirí la confirmación de esta calidad escarótica o mortificante del eléboro.*”

Ah! Dispenseu la llargària de la cita, però era necessària per tal d’entendre el següent estirabot de Joan Coromines. En el seu *Diccionari Etimològic*, Coromines deriva encertadament el mot marxívol, del verb *marcir*, però ho justifica amb aquestes paraules: “ja cap a la fi de la primavera la planta apareix lamentablement mústiga sempre; (...) fa pena de veure-la tan marcida.” Coromines, ai!, erra en atribuir el nom a l’aspecte marcit de la planta, i no als seus importants efectes escaròtics (necròtics en la pell afectada). Però encara hi ha més, i en una d’aquestes característiques digressions del seu diccionari (tan divertides per altra banda), aprofita l’el·lèbor per tal d’atacar els companys de professió: “A propòsit del nom lombard *marsel* en el canton Ticino del *Colchium autumnale* (planta alpina que no té res a veure amb l’el·lèbor ni l’euforbi, de prop ni de lluny) se li acudí a V. Bertoldi (segurament a títol de curiositat) de citar alguna forma d’aquest nom occità dels marxívols, en una noteta del seu llibre *I nomi romanzi del Colchium autumnale*, tot esmentant-ne unes formes en el llatí modern *marsilium*, *marsuillum*, que troba en el llibre de Rolland. M-Lübke, agafant això servilment de l’obra de Bertoldi en l’última edició del REW, institueix un nou article del seu llibre, encapçalant-lo amb un llatí (!) ‘*marsilium-ulim, Helleborus*’: així composament, sense asterisc, i amb dos magnífics signes de breu!”

No entenc gaire els insults de Coromines al prestigiós filòleg Lübke (ni encara menys la qüestió de l’asterisc), però convindreu que qui anava a pensar que l’insignificant marxívol seria el detonador de les seues sagetes enverinades! Des de Jules Laforgue fins a Joan Coromines, quantes coses –diríem, immarcescibles–, amics!